

ИЗВЕШТАЈ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

1.1. ДАТУМ И ОРГАН КОЈИ ЈЕ ИМЕНОВАО КОМИСИЈУ

Одлуком бр. 1131/1, донетом на седници одржаној дана 26. 4. 2023, Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду образовало је Комисију за оцену докторске дисертације докторанда **мр Катарине Рашић** под насловом „**Морфолошки и синтаксички балканизми у тимочко-лужничком говору (са освртом на шири балканословенски ареал)**”, урађену под менторским руковођењем проф. др **Михаила Шћепановића**.

1.2. САСТАВ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. ПРЕДСЕДНИК КОМИСИЈЕ

Име и презиме: др Милош Ковачевић

Звање: редовни професор

Ужа научна област: Савремени српски језик (синтакса, стилистика)

Датум избора у звање: 1. 3. 1995.

Установа на којој је запослен: Филолошки факултет Универзитета у Београду

2. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: др Станислав Станковић

Звање: ванредни професор

Ужа научна област: Савремени српски језик (дијалектологија, лингвистичка географија)

Датум избора у звање: 1. 5. 2021.

Установа на којој је запослен: Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици

3. ЧЛАН КОМИСИЈЕ

Име и презиме: др Сања Огњановић

Звање: доцент

Ужа научна област: Савремени српски језик (дијалектологија)

Датум избора у звање: 30. 11. 2021.

Установа на којој је запослен: Филолошки факултет Универзитета у Београду

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име (име једног родитеља) презиме:	Катарина (Горан) Рашић
Датум и место рођења:	20.12.1992, Београд

Наслов мастер рада:	Постпозитивни члан у тимочко-лужничком говору (са анализом стања у македонским и бугарским дијалектима)
Датум одбране мастер рада:	17. IX 2017.
Установа где је одбрањен мастер рад:	Филолошки факултет Универзитета у Београду
Научна област из које је стечено академско звање мастера:	Српски језик

III СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА који су објављени или прихваћени за објављивање у оквиру рада на докторској дисертацији

Рашић 2017: Катарина Рашић, „За трите поголеми дијалектни целисти во македонскиот јазик“, *Како си ми: студентска филолошка конференција*, Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“, 107–111.

Рашић 2018: Катарина Рашић, „Дијалекатско у језику дела 'За македонските работи' К. П. Мисиркова“, *Деветти научен собир на млади македонисти*, Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“, 109–119.

Рашић 2020: Катарина Рашић, „Постпозитивни члан у тимочко-лужничком говору (са анализом стања у македонским и бугарским дијалектима)“, *Десетти научен собир на млади македонисти*, Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“, 123–137.

IV НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

**Морфолошки и синтаксички балканизми у тимочко-лужничком говору
(са освртом на шири балканословенски ареал)**

V ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Основни предмет ове докторске дисертације јесу морфолошки и синтаксички балканизми у тимочко-лужничком говору – аналитичка деклинација, аналитичка компарација, постпозитивни члан, губљење инфинитива, балкански тип аналитичког футура, удвајање објекта, као и друге језичке појаве условљене балканским језичким утицајем – појачана употреба аориста и имперфекта у систему претериталних времена, употреба кратког заменичког облика у посесивној функцији и специфичан редослед енклитика у реченици. Главни циљ овог дијалектолошког истраживања био је да се на основу сабране теренске грађе изврши исцрпна и систематична структурна анализа балканизма у тимочко-лужничком говору, те да се на темељу добијених резултата изнесу закључци о степену његове балканизације.

Осим у тимочко-лужничком говору, балканистичке језичке црте се у дисертацији испитују и на плану других балканских језика и дијалеката, као и на плану старословенског језика и његових балканословенских редакција, а све у циљу да се темељно расветле проблеми порекла и историјског развоја балканизма, као и питања њихове заступљености, степена стабилности и варијантних облика на ширем балканском ареалу.

VI ОСНОВНЕ ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА ДИСЕРТАЦИЈЕ

Једна од основних претпоставки у овој дисертацији била је да се тимочко-лужнички говор одликује високим степеном балканизације. Ауторка ову хипотезу потврђује веома исцрпном и

систематичном анализом балканистичких појава у тимочко-лужничком говору (и то у сва четири његова говорна подтипа: белопаланачком, лужничком, пиротском и тимочком), доказујући да управо балканизми представљају базичну одлику тимочко-лужничке граматичке структуре.

Претпоставку да је пресудан утицај у процесу балканизације читавог балканословенског ареала имао несловенски балкански елемент ауторка поткрепљује бројним дијахронијским и синхронијским сведочанствима о путевима конвергентног развитка балканизама на простору читавог балканског језичког савеза.

Коначно, познато је да једна од владајућих хипотеза у савременим дијалектолошким испитивањима упућује на све већи уплив књижевног језика у структуру наших народних говора. Ова претпоставка показала се сасвим оправданом и када је реч о веома архаичним говорним ареалима попут тимочко-лужничког. Наиме, у употреби великог броја испитиваних језичких црта ауторка бележи све приметнији утицај стандардног језика, чиме сасвим експлицитно доказује наведену хипотезу.

VII КРАТАК ОПИС САДРЖАЈА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација мср Катарине Рашић обухвата 313 страница куцаног текста с проредом 1.0 (1084826 карактера) и подељена је на следећа поглавља: 1. Уводна разматрања (стр. 1–21); 2. Анализа балканизама (стр. 22–214); 3. Друге појаве условљене балканским језичким утицајем (стр. 215–256); 4. Закључак (стр. 257–284); 5. Литература (стр. 285–294); 6. Прилози. Транскрибовани текстови: делови разговора са информантима (стр. 295–312). Наведеним поглављима, која су систематично рашчлањена у велики број потпоглавља, следи биографска белешка о ауторки тезе (стр. 313), као и три изјаве: Изјава о ауторству, Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада и Изјава о коришћењу.

1. Поглавље *Уводна разматрања* има следећа потпоглавља.

1.1. *Проблем језичких савеза*. Полазећи од становишта да је при разматрању контактних говорних зона поред општих дијалектолошких смерница неопходно расветлити и појмове који припадају сфери ареалне лингвистике, мср Катарина Рашић уводно поглавље своје дисертације отвара сагледавањем појма језичког савеза. Ауторка овде износи врло детаљан поглед на питање језичких контаката и језичке интерференције, као и на проблем дефинисања језичких савеза.

1.2. *Балкански језички савез*. Имајући у виду чињеницу да је за испитивање балканизованих говорних подручја веома важно прецизно размотрити фундаменталне појмове лингвистичке балканологије, мср Катарина Рашић у овом сегменту систематски и врло темељно сагледава најважније особености балканског језичког савеза. Кандидаткиња се бави основним историјским, друштвеним и културним околностима које су довеле до појаве балканског језичког савеза, језицима-чланицама који му припадају, као и међусобним утицајима и укрштањима тих језика и њихових дијалеката.

1.3. *Појам балканизама*. У овом сегменту ауторка најпре разматра околности које су довеле до појаве балканистичких језичких црта у језицима балканског језичког савеза, а потом издваја балканизме на свим нивоима језичке структуре. Такође, кандидаткиња се овде бави и питањем дефиниције балканизама, постојећим претпоставкама о њиховом пореклу, питањем степена заступљености балканизама у централним и периферним зонама балканског језичког савеза, као и типовима задатака који потпадају под предмет лингвистичке балканистике.

1.4. *Призренско-тимочки говорни тип у оквиру српског дијалекатског корпуса и балканског језичког савеза*. У уводном делу овог одељка мср Катарина Рашић излаже историјат призренско-тимочког ареала, издвајајући две најважније етапе у развоју ове говорне зоне:

прву, до око XII века, у којој призренско-тимочки говори преживљавају све штокавске иновације најраније фазе, и другу, након XII века, у којој се ови говори укључују у развојне токове балканског језичког савеза и попримају низ балканистичких језичких особености. Такође, ауторка овде темељно образлаже и питање унутрашње диференцијације призренско-тимочног говорног типа, као и проблем његовог територијалног распрострањања. Нарочит значај овог одељка за нашу дијалектолошку науку огледа се у веома систематичном, исцрпном и критичком сагледавању односа призренско-тимочног говорног типа са другим балканословенским дијалекатским комплексима на које се он наслања – бугарским и македонским.

1.5. *Тимочно-лужнички говор у светлу призренско-тимочног говорног типа.* Разматрајући историјат тимочно-лужничке говорне зоне, ауторка наводи да је од свих призренско-тимочких говора тимочно-лужнички најраније изашао из штокавске развојне сфере, највероватније негде у XII или XIII веку. Такође, кандидаткиња говори и о аметанастазичкој природи ове регије, захваљујући којој је тимочно-лужнички говор развио значајан број језичких црта независно од других говора призренско-тимочног типа. Најзад, мр Катарина Рашић истиче да, упркос својој архаичности, тимочно-лужнички говор пројављује и прилично велику прогресивност, вековима се излажући импулсима који долазе са стране и развијајући читав низ особених, балканистичких иновација. У овом одељку ауторка се бави и територијалним распрострањањем тимочно-лужничке говорне зоне, прецизно износећи њене границе, као и питањем унутрашње диференцијације овог говора, дајући најважније географске податке о сва четири његова говорна подтипа – белопаланачком, лужничком, пиротском и тимочком.

1.6. *Предмет и циљеви истраживања.* Имајући у виду важност проучавања словенских дијалекатских скупина на Балкану, како за балканистичку науку тако и за јужнословенску (а отуда и српску) дијалектологију, мр Катарина Рашић је за предмет своје дисертације одабрала балканистичке појаве у једном од наших понајвише балканизованих говора – тимочно-лужничком. Како су балканизми најевидентнији и најбројнији на морфолошком и синтаксичком плану, кандидаткиња се одлучила да своје истраживање посвети управо тзв. „примарним“ морфосинтаксичким балканизмима: аналитичкој деклинацији, аналитичкој компарацији, постпозитивном члану, губљењу инфинитива, балканском типу аналитичког футура и удвајању објекта. Такође, ауторка у својој дисертацији обрађује и друге језичке појаве условљене балканским језичким утицајем: појачану употребу аориста и имперфекта, употребу кратког заменичког облика у посесивној функцији и специфичан распоред енклитика у реченици. Као један од важнијих разлога због којих се определила за испитивање морфосинтаксичких балканизма кандидаткиња наводи околност да је синтакса у нашим народним говорима веома мало обрађивана и још увек недовољно осветљена. Коначно, због саме природе балканистичке проблематике, која подразумева најразличитије врсте језичких контаката и отуда произашлу интерференцију, балканизме никада не треба посматрати изоловано (само у одређеном говору/ дијалекту/језику), него увек у оквиру потпуније ареалне целине. У том смислу, кандидаткиња испитиване балканистичке црте у својој дисертацији разматра и на ширем балканском ареалу.

1.7. *Методе истраживања и корпус.* Мр Катарина Рашић у свом истраживању примењује стандардне дијалектолошке методе: прикупљање материјала на терену (у сва четири говорна подтипа – белопаланачком, лужничком, пиротском и тимочком), транскрипцију сабране аудио-грађе и структурну анализу језичких појава (у конкретном случају – балканизма) забележених у говору информаната. Такође, ова дисертација пружа и опсежнију компаративну анализу свих разматраних балканистичких црта на ширем балканском ареалу, у пуноћи њихових облика и варијанти. Најзад, ауторка у овом потпоглављу говори и о параметрима за одабир информаната, о методолошким потешкоћама са којима се данас сусреће већина дијалектолога, као и о начину реализовања теренског рада и методологији вођења разговора са информантима.

2. Поглавље *Анализа балканизма* има следећа потпоглавља.

2.1. *Аналитичка деклинација*. Због комплексности и слојевитости саме проблематике, ауторка је аналитичкој деклинацији посветила највећи простор у својој дисертацији. У овом сегменту кандидаткиња најпре разматра опште појмове у вези са аналитичком деклинацијом: узроке преласка синтетичке деклинације у аналитичку у језицима балканског језичког савеза, природу употребе општег падежа са предлошко-падежним конструкцијама и начине на које се различити падежи граматички реализују у балканским језицима. Такође, ауторка врло темељно и систематично објашњава поступак замене синтетичког типа деклинације аналитичким на балканословенском тлу, детаљно представљајући историјски процес губљења падежних форми од старословенског периода преко периода редакцијске писмености на балканословенском терену до данас.

Када је реч о тимочко-лужничком говору, његов падежни систем карактеришу номинатив, вокатив и општи зависни падеж. Личне заменице, повратна заменица, упитне именичке заменице за лица и оне заменице које су од њих сложене (опште, неодређене и одричне именичке заменице за лица) познају и облике датива. Ако се изузму номинатив и вокатив, ретки облици датива и повремени синтетички облици других падежних облика (остаци раније синтетичке деклинације и новије синтетичке форме добијене под утицајем књижевног језика), долази се до закључка да се синтакса падежа у тимочко-лужничком говору своди на употребу општег падежа, којим се исказују значења и функције свих осталих падежних облика. Мањи број падежних значења остварује општи падеж сам, тј. општи падеж употребљен беспредлошки, док се највећи број значења добија употребом конструкција „предлог + општи падеж“. Веома значајан допринос ове дисертације у погледу разматрања аналитичке деклинације лежи у томе што ауторка своје истраживање не ограничава на анализу чисто морфолошких елемената, већ пружа и врло темељну синтаксичку анализу падежних и предлошко-падежних значења и функција. С обзиром на то да предлози теже да постану белег свих видова односа које је раније изражавала именска флексија, ауторка закључује да је предлошки систем у тимочко-лужничком говору доста разноврснији и богатији од предлошког система који карактерише књижевни језик: у њему се употребљавају поједини предлози који не постоје у стандардном језику; одређени књижевнојезички предлози елиминисани су у корист неких других предлога; у одређеним значењима поједини предлози се употребљавају тамо где књижевни језик има падежни облик без предлога; нека падежна значења исказују се у другачијој репартицији у односу на стандардни језик; ради прецизирања конкретних падежних значења употребљавају се и удвојени предлози.

2.2. *Аналитичка компарација*. Аналитичка компарација представља модел степеновања у којем се компаратив и суперлатив граде додавањем нарочитих префикса на позитив придева или прилога. У вишејезичној балканској средини, придев у позитиву чувао је своју апсолутну разумљивост, а префиксалне партикуле за означавање компаратива и суперлатива чиниле су ове облике много прозирнијим него комплексни синтетички облици. Након изношења стања у балканским језицима, у старословенском језику и у његовим балканословенским редакцијама, ауторка детаљно анализира прикупљену теренску грађу, те долази до закључка да је аналитичка компарација чврсто укореењена у тимочко-лужничком говору. Са друге стране, већа покретљивост становништва и утицај стандардног језика путем масовних медија и образовног система данас у значајној мери потпомажу и употребу синтетичких поредбених форми у овом говору. Кандидаткиња истиче да је у разговору са информантима често наилазила на колебање при употреби аналитичких и синтетичких форми компарације, као и на њихову испреплетану, паралелну употребу. О снази аналитизма у тимочко-лужничком систему поређења несумњиво сведочи и степеновање глагола и именица, тј. речи које по природи не знају за компарацију као морфолошку категорију, као и могућност слободног позиционирања речи *по* и *нај* у оквиру реченице, тј. њихово употребљавање раздвојено од речи на коју се односе.

2.3. *Постпозитивни члан*. У сваком од балканских језика чланске форме развијале су се специфичним, особеним путевима, помоћу средстава својствених тим језицима. У грчком језику члан је препозитиван, док је у албанском и румунском језику, као и на балканословенском терену, чланска морфема постпозитивна. Постпозитивни члан у

балканословенским језицима води порекло од ненаглашених демонстративних заменица у постпозицији, о чему сведоче и примери зачетака члана у старословенском језику. Ауторка наводи да тимочко-лужнички говор карактерише тројни (*m, v, n*) постпозитивни члан, који се најчешће додаје именицама, а нешто ређе придевима, заменицама и бројевима. Најзначајнију морфолошку разлику међу испитиваним говорним подтипovima представља присуство трију – *m, v, n* – постпозиција у белопаланачком и лужничком говорном подтипу са једне стране, односно доминантно присуство *m* постпозиције (тј. правога члана) у пиротском и тимочком говорном подтипу са друге стране. Уз све наведено, кандидаткиња се у овом сегменту бави и питањем неодређеног члана, као и претпозитивном и хипердетерминативном употребом показних заменица. Ауторка наводи да је жива и врло раширена појава хипердетерминативности засигурно била мотивисана прагматичком тежњом да се превазиђу потенцијални неспоразуми у вишејезичној балканској средини.

2.4. *Губљење инфинитива и његова замена конструкцијом „да“ + презент.* Губљење инфинитива представља једну од најзначајнијих појава у глаголском систему балканских језика (инфинитива данас нема у грчком, македонском, бугарском и арумунском језику, у тоскијском дијалекту албанског језика и у српским призренско-тимочким говорима, а његова употреба значајно је редукована у мегленовлашком и у већем делу дакорумунског), при чему кључну улогу код ове појаве не игра толико просто губљење инфинитива колико чињеница да се у свим балканским језицима дати процес одвијао на истоветан начин. Након детаљних разјашњења о механизму губљења инфинитива у балканским језицима, о пореклу овог балканизма и о путевима губљења инфинитива у писаним споменицима са балканословенског тла, ауторка констатује да се инфинитив у тимочко-лужничком говору потпуно изгубио и да се уместо њега користи конструкција „да“ + *презент*. Овакво становиште кандидаткиња потврђује бројним репрезентативним примерима употребе конструкције „да“ + *презент*, и то: уз модалне, фазне и остале глаголе непотпуног значења, после окамењеног *немој* за изражавање забране, уз глаголе кретања (у функцији допунске намерне реченице) и уз непотпуне изразе са именицама, придевима и прилозима. Најзад, ауторка у свом истраживању разматра и околности под којима долази до изостављања везника *да* из конструкције „да“ + *презент*.

2.5. *Балкански тип аналитичког футура.* У полилингвалној балканској средини, у којој се уочава нарочита тежња ка поједностављењу комуникације и ка што већој прозирности формалне структуре, развијен је специфичан тип тзв. *velle*-футура. Ауторка најпре износи облике *velle*-футура у различитим балканским језицима, описује процесе који су довели до његове граматикализације, разматра његово порекло и даје историјски преглед развитка овог облика на балканословенском тлу. Анализирајући стање у тимочко-лужничком говору, кандидаткиња констатује да се *velle*-футур у овом говору гради од ненаглашеног облика помоћног глагола *xтети* и пунозначног глагола у конструкцији „да“ + *презент*. Такође, ауторка истиче да се у сабраној грађи уочавају две тенденције које воде потпуном уклањању редундантности при употреби овог облика: са једне стране, реч је о партикуларизацији помоћног глагола *xтети* (тј. о свођењу енклитичких облика помоћног глагола на петрифицирану форму *ће*), а са друге стране – о честом изостављању везника *да* из конструкције „да“ + *презент*. Коначно, кандидаткиња се у овом одељку бави и специфичним типом балканског *habeo*-футура, разматрајући његове облике и употребу како у тимочко-лужничком говору тако и у читавом балканском језичком савезу. Када је реч о категорији одричности, у дисертацији се наводи да је на балканословенском тлу чак и више уобичајено да се употреби *habeo*-футур неголи тзв. *velle*-футур.

2.6. *Удвајање објекта.* Редупликација/реприза објекта се сматра једним од најтипичнијих синтаксичких балканизма. Ова језичка црта подразумева понављање или антиципирање директног или индиректног објекта помоћу ненаглашеног облика личне заменице. Ауторка најпре разматра начине употребе овог балканизма у различитим балканским језицима, а потом говори и о узроцима који су довели до његовог настанка. Као један од основних разлога за појаву удвојеног објекта обично се наводи прелазак синтетизма у

аналитизам у именском систему, што кандидаткиња врло систематично доказује износећи детаљан историјат развитка ове црте на балканословенском терену. Када је реч о тимочко-лужничком говору, удвајање заменичког објекта једнако је распрострањено као и удвајање именичког објекта. У дисертацији се наводи да се удвајање заменичког објекта врши када постоји нарочита потреба да се лице или какав други појам означен заменицом истакне, али и онда када треба избећи падежну синонимију код наглашених облика датива и општег падежа једине личних заменица. Када је у питању објекат изражен именичком јединицом, он се најчешће удваја када је детерминисан, било семантички (лично име, назив сродства), било синтаксички (када уза себе има показну заменицу употребљену претпозитивно или постпозитивно у виду члана). Ауторка истиче да се заменице и именице/именичке синтагме удвајају и у функцији логичког субјекта, као и у оквиру специјалних независних реченица са показним речцама *ево*, *ето*, *ено*, наводећи репрезентативна сведочанства за ове појаве из сабраног материјала и објашњавајући мотиве за њихову употребу.

3. Поглавље *Друге појаве условљене балканским језичким утицајем* има следећа потпоглавља.

3.1. Појачана употреба аориста и имперфекта. Једну од најочљивијих појава у глаголском систему балканских језика представља нарочит однос између простих и сложених претерита, који се огледа у појачаној заступљености аориста и имперфекта у односу на перфекат. У уводном делу овог потпоглавља ауторка износи карактеристична балканска значења аориста и имперфекта са једне, и перфекта са друге стране, а потом указује на дијахронијске и синхронијске специфичности ових времена у словенским језицима, разматрајући природу њихових међусобних односа. Када је реч о тимочко-лужничком говору, кандидаткиња врло темељно анализира значења и употребу аориста, имперфекта, перфекта и плусквамперфекта, са обиљем упечатљивих и илустративних примера из прикупљене теренске грађе. У дисертацији се закључује да у тимочко-лужничком систему претериталних глаголских времена веома важно место заузимају аорист и имперфекат (чија је жива употреба у великој мери подстакнута балканским језичким утицајем), али да у новије време под утицајем образовног система, масовних медија и учесталијих контаката са говорницима књижевног језика све већи простор добија и перфекат. Коначно, ауторка износи мишљење да би данас најпрецизније било говорити о узајамној, тј. паралелној употреби наведених глаголских времена на тимочко-лужничком тлу.

3.2. Употреба кратког заменичког облика у посесивној функцији. Добро је познато да балкански језици показују веома велике подударности када је реч о изражавању посесивности помоћу личних и повратних заменичких енклитика. Након детаљног разматрања ове појаве у балканским језицима, ауторка истиче да се кратке дативне форме личних заменица јављају у посесивној функцији још у старословенским канонским споменицима, а да у средњовековним споменицима са балканословенског простора оне постају све учесталије. У тимочко-лужничком говору посесивност се може исказати на неколико начина: употребом присвојних придевских заменица и присвојних придева, употребом аналитичке посесивне конструкције „*на* + општи падеж“ и, коначно, употребом дативних (личних и повратних) заменичких енклитика. Последњи наведени модел изражавања посесивности, чију фреквентност на читавом тимочко-лужничком терену кандидаткиња потврђује великим бројем посведочених примера, умногоме је подстакнут балканским језичким утицајем. Ауторка у овом одељку врло темељно анализира и значења именице-посесума, позиције дативне заменичке енклитике у односу на именицу-посесум, синтаксичке функције споја *именица-посесум* + *дативна заменичка енклитика*, као и поједине тимочко-лужничке специфичности заменичких енклитика у посесивној функцији са којима се сусретала на терену.

3.3. Редослед енклитика у реченици. Динамични етнојезички контакти на Балкану утицали су на преобликовање појединих делова наслеђене структуре балканословенских говора, због чега су се у њима почели јављати извесни модели линеаризације из несловенских балканских језика. Када је реч о тимочко-лужничком говору, ауторка као типичан показатељ балканског језичког утицаја најпре наводи примере заменичких и глаголских енклитика у

проклитичкој позицији. Уколико се личне и повратне заменичке енклитике нађу уз просте или сложене глаголске облике, оне подлежу одређеним дистрибутивним ограничењима у односу на глагол, мада њихова позиција понајвише зависи од шире синтаксичке структуре. У раду се испитује и употреба речце *ли*, која врло добро чува стару постфронталну позицију и која на тимочко-лужничком тлу пројављује својеврсне функционалне специфичности. На основу анализираних материјала, ауторка закључује да је на редослед енклитика у тимочко-лужничком говору у значајној мери утицао редослед енклитика у језицима балканског језичког савеза, мада се линеаризација енклитика у овом говору често подудара и са линеаризацијом у стандардном језику. Коначно, постоји и велики број појединачних одступања – неки изузеци у вези са распоредом енклитика јављају се само у конкретним говорним подтипovima, а неки само код појединих говорника.

4. У поглављу *Закључак* кандидаткиња изводи најважније закључке из теоријског дела рада и детаљно резимира резултате аналитичког дела рада. На основу спроведене анализе, мр Катарина Рашић закључује да управо балканистичке језичке црте представљају фундаменталну одлику тимочко-лужничког граматичког система и да се овај говор по степену своје „балканизације“ сасвим оправдано може сматрати високобалканизованим. Са друге стране, ауторка примећује да новији утицаји образовног система и масовних медија, као и све учесталији контакти са представницима прогресивнијих говорних комплекса, у извесној мери подстичу употребу стандарднојезичких форми у тимочко-лужничком говору.

На самом крају рада, мр Катарина Рашић износи мишљење да проучавање балканизма треба да постане један од главних фокуса дијалектолошких истраживања посвећених нашим балканизованим говорним зонама.

5. Поглавље *Литература*. У овом поглављу изложен је прегледан и систематичан списак коришћене литературе, који садржи 209 библиографских јединица.

6. У поглављу *Прилози. Транскрибовани текстови: делови разговора са информантима* ауторка износи врло репрезентативне сегменте транскрибованих аудио-записа, који представљају веома упечатљиве делове разговора са сваком од испитиваних говорника. По устаљеној дијалектолошкој пракси, кандидаткиња на овај начин сасвим веродостојно илуструје испитивани говор, и то покривајући сва четири говорна подтипа у оквиру тимочко-лужничке зоне: лужнички, белопаланачки, пиротски и тимочки. Сви транскрипти изложених аудио-записа су аутентични, без икаквих реинтерпретација и прилагођавања. Једине додатке транскрибованом тексту представљају ауторкина објашњења појединих речи и фраза које су се по значењу или облику сувише удаљиле од књижевнојезичког стандарда или су њему потпуно непознате.

VIII ОСТВАРЕНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ДИСЕРТАЦИЈЕ

У српској дијалектолошкој литератури посвећеној призренско-тимочком говорном типу до сада није било обимније и исцрпније студије чији су предмет искључиво балканистичке појаве: дескриптивне дијалектолошке монографије посвећене различитим говорима са овог терена углавном су успутно и маргинално давале тек понеки податак о балканистичкој природи појединих црта; поред тога, мањи број монографија и радова посвећен је темељној анализи једног конкретног балканизма, док су разноврсни научни чланци давали само краћи опис и скромнију анализу основних балканистичких појава. У том смислу, докторска дисертација мр Катарине Рашић у нашој дијалектолошкој науци представља прву опсежнију студију која се темељно бави анализом балканистичких језичких црта, и то у њиховој укупности.

Иновативност у овој дисертацији огледа се и у њеном компаративном приступу. С обзиром на то да се проблем балканизма никада не може посматрати изоловано, тј. искључиво

у оквиру одређеног говора, дијалекта, па ни језика, ауторка је пре анализе сваког балканизма у тимочко-лужничком говору дала и обухватнији осврт на његову употребу, облике и варијанте у другим балканским језицима. Нарочиту пажњу при компаративној анализи кандидаткиња је посветила балканословенском ареалу, како на синхронијском тако и на дијахронијском плану. Овакав шири приступ изнедрио је важне податке о распрострањености и степену стабилности балканизма у језицима и дијалектима балканског језичког савеза, као и о постојаности граматичких варијација у њиховом исказивању.

Резултати ове дисертације јасно, поуздано и врло аргументовано показују да управо балканистичке црте представљају фундаменталну одлику тимочко-лужничког граматичког система и да се овај говор по степену своје „балканизације“ сасвим оправдано може сматрати високобалканизованим. На основу спроведеног истраживања, мср Катарина Рашић долази до закључка да су балканизми попут аналитичке деклинације, аналитичке компарације, губљења инфинитива, балканског типа аналитичког футура, постпозитивног члана и удвајања објекта, као и други језички феномени развијени под утицајем балканског језичког савеза попут појачане употребе аориста и имперфекта, употребе кратког заменичког облика у посесивној функцији и карактеристичног редоследа енклитика – чврсто укореењени у морфосинтаксичком систему тимочко-лужничког говора. Поред тога, ауторка износи и чињеницу да утицаји образовног система и масовних медија, као и све учесталији контакти са представницима прогресивнијих говорних комплекса у новије време јачају употребу стандарднојезичких форми у тимочко-лужничком говору. Коначно, у раду се констатује да се дате књижевнојезичке особине у испитиваном говору јављају само спорадично и да оне немају системски карактер, нарочито не код старије генерације говорника.

Дисертација мср Катарине Рашић пружила је значајан допринос нашој дијалектолошкој науци и у расветљавању проблема територијалног распрострањавања призренско-тимочког говорног типа, нарочито у погледу његове источне границе. Упркос тенденциозним амбицијама великог броја бугарских дијалектолога да границу тзв. „прелазних западних“ бугарских говора помере ка западу, тј. да велики део призренско-тимочког говорног простора припоје бугарском дијалекатском комплексу, ауторка врло прецизним лингвистичким аргументима демантује овакво становиште, доказујући управо супротно – да се простирање тимочко-лужничког говора не завршава на србијанском тлу, већ да се оно наставља и на западнобугарском терену, односно на јасно одређеној територији тзв. „прелазних западних“ бугарских говора.

IX ПРОВЕРА ОРИГИНАЛНОСТИ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

На основу *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду* и налаза у извештају из програма „iThenticate“, којим је извршена провера оригиналности докторске дисертације **Морфолошки и синтаксички балканизми у тимочко-лужничком говору (са освртом на шири балканословенски ареал) мср Катарине Рашић**, констатујем да утврђено подударане текста износи **3 %**. Овај степен подударности готово искључиво је последица навођења библиографских података о коришћеној литератури. Овај степен подударности у складу је са Чланом 9. *Правилника*.

На основу изнетог, а у складу са ставом 2 Члана 8. *Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду*, извештај указује на оригиналност докторске дисертације, те се прописани поступак припреме за њену одбрану може наставити.

X ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ

Комисија за оцену докторске дисертације констатује да је дисертација *Морфолошки и синтаксички балканизми у тимочко-лужничком говору (са освртом на шири балканословенски ареал)* кандидаткиње мср Катарине Рашић оригинално и самостално научно дело и да су се стекли услови за њену јавну одбрану.

Комисија стога предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да прихвати овај позитиван Извештај о оцени докторске дисертације под насловом *Морфолошки и синтаксички балканизми у тимочко-лужничком говору (са освртом на шири балканословенски ареал)*, коју је урадила кандидаткиња мср Катарина Рашић под менторством проф. др Михаила Шћепановића и да га, у складу са прописима, упути Већу научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на разматрање.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ:

1. _____
Др Милош Ковачевић,
председник Комисије

2. _____
Др Станислав Станковић,
члан Комисије

3. _____
Др Сања Огњановић,
члан Комисије